

RECENZÍÓ MATHIAS M. SIEMS: A WORLD WITHOUT LAW PROFESSORS C. TANULMÁNYÁHOZ

Szita Natasa¹

A Mark Van Hoecke által szerkesztett *Methodologies of Legal Research: Which Kind of Method for What Kind of Discipline?*² című monográfia 2011-ben jelent meg. E kötet részét képezi Mathias M. Siems *A World without Law Professors* („A világ jogászprofesszorok nélkül”) című tanulmánya.³

A mű szerzője azzal a gondolattal játszik el, hogy mi történne a jogi kutatással és a jogi oktatással, ha nem lennének jogászprofesszorok.⁴ A szerző ezzel kapcsolatban azt veti fel, hogy a jogászprofesszorok eltűnésének súlyos következményei lennének az oktatásra és kutatásra, mind a joggyakorlatra és a gazdasági életre egyaránt. Megemlíti azonban azt is, hogy az egyetemi, valamint intézményi jogi oktatás hasznossága már sokszor megkérdőjeleződött. Jürgen Ostertag 1993-ban megfogalmazott hasonlata szerint az elméleti jogi oktatás olyan, mintha az autósiskolákban megtanítanák, hogyan működik az autó, majd kiengednék a tanulókat a forgalomba.

A jogi oktatás megreformálására két irányzat alakult ki. Az egyik szerint a jogot ismételen „inas” rendszerben kellene tanítani. A szerző

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog-és Államtudományi Kar, doktoranduszhallgató.

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományok Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10072766&view=simpleList>

² Magyarul: *A jogi kutatás módszertana: Milyen típusú módszerek alkalmazhatók az egyes tudományágakban?* Szerkesztő: Mark Van Hoecke. Hart Publishing Ltd., Oxford

³ A recenzióban említett szerzőkről: Mathias M. Siems 2011-től 2019-ig a Durham Egyetemen oktatott kereskedelmi jogot, 2019 januárjától pedig a firenzei központú Európai Egyetemi Intézetben oktat. Fő kutatási területei a pénzügyi jog, az összehasonlító közjog kutatási módszerei, valamint a joggazdaságtan. Mark Van Hoecke a londoni Queen Mary Egyetem összehasonlító közjog professzora. Többek között foglalkozott a bírói jogértelmezés szabadságával, a jog általános elveivel; jelenlegi kutatásai pedig az összehasonlító jog és jogi kutatás elméleti és módszertani kérdéseivel foglalkoznak.

⁴ Jogi professzor alatt azokat érti, akik kutatnak és oktatnak valamely jogi egyetemen, ide nem értve azokat a gyakorló jogászokat, akik a munkájuk mellett elkötelezettek a tanítás és esetlegesen a kutatás iránt, továbbá a jog iránt érdeklődő, más tudományterületen tevékenykedő oktatókat.

szerint viszont a jelentősen növekvő joganyag miatt nem lehet feltételezni, hogy így mindent megtanulnának munka közben a diákok. A másik – már jóval éltszerűbb – modellben olyan jogi karokon folyna az oktatás, ahol az oktatók gyakorló jogászok lennének, nem pedig elméleti szakemberek. Ez részben már működik az Egyesült Államokban, ahol a jogi egyetemeken szakirányok vannak. Az Egyesült Királyságban pedig az LLB (angol elnevezés: *Bachelor in Laws and Legislation*) fokozattal azonosnak tekintik, ha a jogi végzettséggel nem rendelkező diplomás elvégez egy egyéves képzést. Ezzel szemben a kontinentális Európában elképzelhetetlen, hogy a jogi képzés az egyetemi kereteken kívül valósuljon meg.

A *common law* és a római–germán jogrendszerek tudományos és történelmi háttéréből eredő különbségét azonban a szerző szerint nem kell eltúlozni, a hangsúlyok a jogi oktatás területén ugyanott vannak. Az egyetemi kurzusok Németországban és az Egyesült Királyságban egyaránt a törvényhozásról, a jogi szabályozásról, az iránymutató bírósági döntésekről és az ezen szabályok alapján megoldott jogesetekről szólnak. A kontinentális jogrendszerben a gyakorló jogászok is ugyanolyan színvonalú oktatást tudnának biztosítani, mint a mostani rendszer. Valójában sok országban már most is gyakorló jogászok tanítanak a jogi egyetemeken. Mindezek alapján az a következtetés vonható le, hogy az ilyen iskolák azonos színvonalú képzést adnának a jelenlegivel. Természetesen azonban lennének eltérések.

Egyrészt, az ügyvédek, bírók és ügyészek a fogalmak, valamint az egyes jogintézmények elvont értelmezésével kevesebbet foglalkoznának, helyette az érvelésre, meggyőzésre fektetnék a hangsúlyt. Ennek előnye lehet, hogy így jóval gyakorlatiasabb tudást szerezhetnek a leendő jogászok és nőne a hallgatók joggyakorlaton töltött ideje. (Felveti a szerző azt is, hogy a gyakorló jogászok esetleg, – a munkaerőpiaci verseny csökkentése érdekében – kevesebb jogászt képeznének, mint a jelenlegi rendszerek.)

A jogi oktatás során nemcsak a jogszabályok elsajátítására kellene törekedni, hanem a hallgatók szabadelvű gondolkodására is, amely magában foglalja többek közt a fogékonyságot, erkölcsi tapasztalatot és az önálló véleményalkotást is. Ez természetesen megvalósítható lenne az egyetemi kereteken kívül is, hiszen a gyakorló jogászok ezt hatékonyan tudják közvetíteni. Azonban vannak olyan oktatott tárgyak, amelyeket a gyakorló jogász oktatók nehezen tanítanak, hiszen vagy nincsen elég idejük, vagy nem érdeklődnek ezen témák iránt. Tipikusan ilyen tárgyak a jogfilozófia, jogtörténet, jogszociológia, jog és gazdaság, vagy a jog és vallás. Ezek hiánya egy jogászprofesszorok nélküli világban megszüntethető lenne azáltal, hogy

másik iskolák (karok) vennék át a tárgyak oktatását. Vagy akár előfeltétellé is tehetnék a diploma megszerzéséhez ezeknek a joggal szoros összefüggésben lévő tudományterületeknek az elsajátítását, továbbá az is megoldás lehet, ha külsős előadókat hívnak. Konklúzióként megállapítja a szerző, hogy a gyakorlati jogi oktatás mind a *common law*, mind pedig a római-germán jogrendszerben működőképes lenne.

A tanulmány elemzi továbbá, hogy a professzorok „eltűnésének” milyen hatásai lennének a jogi kutatásra. A jogi kutatás több típusát különbözteti meg a szerző: az önérdékű kutatást (angol elnevezés: *self-interested research*), az elméleti kutatást (angol elnevezés: *doctrinal research*) és a széleskörű kutatást (angol elnevezés: *deep research*).

Az önérdékű kutatásnak szintén két vonatkozása van. Az egyik az, amikor a saját szakmai előmenetele érdekében kutat valaki, a másik pedig, hogy a választott téma kidolgozása, megírása a kutató önkifejezési formája. Jogászprofesszorok nélkül biztosan lennének olyanok, akik kizárólag belső indíttatásból publikálnának, így az első típusba tartozó készítés valószínűleg megszűnne. Továbbá, az elméleti kutatás jelentősen befolyásolja az egyes jogrendszereket. A tankönyvek, esetgyűjtemények a jövő jogászaik képzésében fontos szerepet játszanak, a kommentárok és a jogesetekről készült tanulmányok pedig hasznosak lehetnek a bírák és a jogalkotó számára, valamint egyéb kutatások során is felhasználhatóak. Az elméleti kutatás nem szakadna meg a jogprofesszorok eltűnésével, mivel bizonyos mértékig más jogászok kitöltenék az űrt. A gyakorló jogászoknak is szükségük lenne az oktatáshoz tankönyvekre, valamint kereslet továbbra is lenne kézikönyvekre, kommentárookra, így ezek írása elengedhetetlen. Manapság gyakori, hogy az egyetemeken teljes munkaidőben kutató jogászok jól fizetett kutatási asszisztensként is dolgoznak bírók vagy a kormányok mellett. Abban az esetben viszont, ha nem lennének kutatók, akkor olyan tanácsadókat lehetne alkalmazni a bíróságokon, mint például az amerikai vagy német legfelsőbb bíróságokon (megemlítendő, hogy ilyen szakemberek dolgoznak ma Magyarországon is a Kúrián és az Alkotmánybíróságon egyaránt). Mindent egybevetve ez a fajta kutatás a professzorok nélküli világban is fennmaradna, bár feltehetően a súlya csökkenne.

A széleskörű kutatás pontos meghatározása nem egyszerű. Ezt a szerző a tudományterületeken átívelő, interdiszciplináris kutatásnak tekinti. Mivel az elméleti kutatást a gyakorló jogászok is el tudják végezni, a széleskörű kutatásnak túl kell lépnie, meg kell haladnia azt. A legjobb példa

erre a jogfilozófia, a jogszociológia, a jog és a gazdaság vagy a jog és a vallás területein végzett kutatások.

Valószínűtlen lenne azt gondolni, hogy a fent felsorolt kutatások közül mindegyik fennmaradna, ha a professzorok egyik pillanatról a másikra eltűnnének. Azonban felvet a szerző egy érdekes lehetőséget. Mi lenne abban az esetben, ha az oktatók nem eltűnnének, hanem csak másik karon kellene állást keresniük és meg kellene győzniük más területen tevékenykedő tudósokat, hogy a kutatásukat megéri folytatni? Elméletben ezen a teszten átmennének a jogtudósok, hiszen a jogtörténészek a történelem, a jogfilozófusok a filozófia területére mehetnének. Ennek egyik előnye lenne, hogy sokkal változatosabb jogi témájú kutatások születhetnének. Persze hátrányként jelentkezhet, hogy egyéb, társadalomtudományok területén dolgozók úgy tekintenének a jogra, mint kormányzati eszközre, és nem értékelnék önmagában. Tehát a széleskörű jogi kutatások fennmaradnának, azonban az egyetemek más – a joggal szoros összefüggésben lévő – karain folytatódna.

Mindezek alapján le lehet szögezni, hogy a jogászprofesszorok nélküli világban a jogi oktatás és kutatás fennmaradna, de kétségtelenül lennének változások. Egyes álláspontok szerint ezek a változások előnyösen hatnának mind az oktatásra, mind pedig a kutatásra. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a legjobb lenne, ha szélnek eresztenék az oktatókat. Hiszen a felvázolt lehetőségek megvalósulása komoly problémát okozna, az oktatásnak és a kutatásnak egyes területei biztosan megszűnnének. Továbbá az sem valószínű, hogy a professzorok nélküli világ az oktatásért és kutatásért felelős intézmények elkülönüléséhez vezetne, mivel ellentétes lenne az egyetemek lényegével. A német modell szerinti egyetemeken jellemzően egységet alkot az oktatás és a kutatás, és ehhez hasonlóan az angolszász egyetemeken is az a felfogás jelenik meg, hogy a kutatás vezeti az oktatást, tehát szoros összefüggés van a kettő között. A tanulmány alapján azonban megállapítható, hogy lehetséges a két funkció, az oktatás és a kutatás elválasztása. Ez következik a mai rendszerek változatosságából is. Vannak olyan oktatók, akiknek nincsen kutatási kötelezettségük, és a legtöbb egyetemen pedig az oktatásban gyakorló jogászok is részt vesznek. Emellett persze dolgoznak olyan intézeti kutatók, akiknek pedig nem kell tanítaniuk.

Végkövetkeztetésként megállapítja a szerző, hogy megoldható a leendő jogászok képzése kizárólag gyakorló jogászok által, valamint, hogy az elméleti jogi kutatást nem csak az egyetemek főállású oktatói végezhetik, hanem ügyvédek, bírák, ügyészek vagy más területen dolgozó jogászok is.

Emellett hangsúlyozza, hogy a leíró jogi kiadványokból már jelenleg is túlkínálat van, a professzoroknak a széleskörű jogi kutatásokat kellene előnyben részesíteniük, és eközben minél inkább együtt kell működni más tudományterületek szakértőivel.

Véleményem szerint az előbbieken bemutatott tanulmány nagyon érdekes felvetést vizsgál meg a jogi oktatással és kutatással kapcsolatosan. Fontos az a következtetés, hogy a sok szempontból különböző *common law* és a római–germán jogrendszer oktatása nem mutat olyan jelentős eltéréseket, a hallgatók képzése során azonos metódust követnek a tanmenetek. A magyar jogi oktatásról elmondható, hogy az egyetemeken nem csak főállású oktatók dolgoznak, hanem jelentős számban tanítanak gyakorló jogászok. Ez emeli az oktatás színvonalát, hiszen sok esetben más nézőpontból közelítik meg az eseteket, gyakorlatorientáltabbak az általuk tartott órák. Emellett jellemző Magyarországon, hogy az egyetemek különböző karairól érkeznek oktatók egy-egy speciális kurzus megtartására. Tehát vegyes oktatási rendszer alakult ki, ahol a főállású oktatók mellett gyakorló jogászok is részt vesznek a leendő jogászgenerációk kinevelésében. Álláspontom szerint a vegyes oktatási rendszer nagy előnye lehet, – a többféle oktatási módszer alkalmazása és a különböző szemléletmódok mellett – hogy rugalmasságot is ad az oktatásnak, hiszen más tapasztalatokkal, ötletekkel rendelkeznek a különböző tudományterületről, illetve munkahelyekről érkező oktatók. Ennek kiemelt szerepe lehet egy olyan, az egész oktatási rendszert – beleértve az egyetemi képzést is – kihívások elé állító helyzetben, mint az új típusú koronavírus-járvány. Az oktatási intézmények egyik napról másikra történő bezárása gyors reagálást kíván. A digitális technológia alkalmazása, az azon keresztül történő hatékony, figyelemfelkeltő oktatás és a vizsgáztatás megvalósításához kreativitásra és együttműködésre van szükség. A váratlan helyzet miatt kialakulóban lévő új módszerek, a modern technológiai eszközök jobb kihasználása hosszú távon az oktatás minőségének javulását és szélesebb körhöz való eljutását fogják eredményezni.